УДК 930. 1(476)”1921/39”

Савіч Аляксандр
Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна,
Брэст, Беларусь

СТАН КАМУНІСТЫЧНЫХ АРГАНІЗАЦЫЙ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў 1930-Я ГАДЫ І РОСПУСК КПЗБ

Артыкул накіраваны на аналіз беларускай гістарыяграфіі і асэнсаванне прычын роспуску Кампартыі Заходняй Беларусі як складовай часткі Кампартыі Польшчы ў 1938 г. На падставе гістарыяграфічных крыніц і архіўных дакументаў аўтар прадстаўляе падыходы БССР па названай тэматыцы, адзначаючы абумоўленасць фармулёвак даследчыкаў 1930-х – першай паловы 1950-х гг. афіцыйнай савецкай версіяй абгрунтаванасці роспуску кампартый Польшчы і Заходняй Беларусі як агентаў Пілсудскага. Палітычная рэабілітацыя Кампартыі Польшчы ў 1956 г. садзейнічала актывізацыі даследаванні гісторыі КПЗБ, аднак істотнага развіцця тэмы роспуску не адбылося ні ў 1960–1980-х гг., ні ў перыяд Рэспублікі Беларусь. Не быў даследаваны арганізацыйны стан камуністычных арганізацый у краі ў 1930-х гг., не былі зроблены спробы сістэмнага выяўлення кантактаў членаў КПЗБ з польскай паліцыяй і дэфензівай. Выяўленыя архіўныя дакументы сведчаць аб нездавальняючым стане камуністычных арганізацый, нізкай партыйнай дысцыпліне, таемных кантактах шэраговых партыйцаў і кіруючых работнікаў з дэфензівай і польскай паліцыяй. Істотным поспехам польскіх спецслужбаў у сярэдзіне 1930-х гг. было фактычнае разлажэнне камуністычнага падполля Заходняй Беларусі з-за масавага пранікнення агентаў польскіх спецслужбаў у камуністычныя арганізацыі аж да сельскіх ячэек.

Ключавыя словы: камуністычны рух у Заходняй Беларусі, роспуск Кампартыі Польшчы, гістарыяграфія, крыніцы

Вядома, што ў 1920–1930-я гг., пасля захопу заходнебеларускіх земляў Польшчай у ходзе савецка-польскай вайны і заключэння Рыжскай мірнай дамовы, створаная ў 1923 г. Кампартыя Заходняй Беларусі (КПЗБ) карысталася падтрымкай мясцовага насельніцтва і, выкарыстоўваючы арганізацыйна-фінансавую падтрымку савецкай краіны, дамаглася значных поспехаў у арганізацыі "рэвалюцыйнай барацьбы за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне і ўз'яднанне з БССР" [7]. Нягледзячы на гэта, КПЗБ, як складовая частка Кампартыі Польшчы (КПП), была распушчаная ў 1938 г. рашэннем Выканкама Камінтэрна ў сувязі з абвінавачваннямі ў пранікненні ў кіруючыя органы польскай кампартыі "агентаў польскага фашызму". У санкцыянаваным І. Сталіным дакуменце вышэйшай інстанцыі Камінтэрна сцвярджалася, што "пілсудчыкі ўлівалі ў камуністычную партыю сваіх шпіёнаў і правакатараў пад выглядам апазіцыйных элементаў, якія пераходзілі ў шэрагі камуністычнага руху" [16, с. 758]. Вядома, што роспуск названых кампартый рыхтаваўся на працягу некалькіх гадоў, падчас якіх іх кіраўніцтва, а таксама лідэры супрацоўнічаючых з камуністамі нацыянальных арганізацый былі арыштаваны ў СССР, абвінавачаны ў шпіёнскай дзейнасці на карысць Польшчы і рэпрэсіраваны на падставе сфабрыкаваных дадзеных.

Пад уздзеяннем такога роду матэрыялаў, ідэйна-палітычныя абставіны якіх пры ўважлівым разглядзе раскрываюць існаваўшыя беларуска-польскія супярэчнасці ў КПЗБ [19; 20, с. 15, 20], гістарыяграфія КПЗБ 1930–1940-х гг. звузілася да некалькіх публікацый, у якіх роля партыі ў рэвалюцыйнай барацьбе і сама партыя замоўчваліся, а шматлікія прыклады ўсхвалення гераізму і стойкасці заходнебеларускіх камуністаў у публікацыях 1920-х – пачатку 1930-х гг. змяніліся іх ігнараваннем. Асноўны ўпор рабіўся на сцвярджэнні аб "пралезшых у КПЗБ буржуазных нацыяналістах" і "правакатарскіх элементах" пад кіраўніцтвам польскай дэфензівай, аб метадах Пілсудскага па разбэшчванні і раскладанні КПЗБ і рэвалюцыйных арганізацый знутры "шляхам опутвання іх сеткаю правакацыі", пра тое, што пілсудчыкі стварალі сваім агентам папулярнасць у масах для іх "гнюснай здрадніцкай працы" [1, с. 119, 120, 127; 9, с. 129, 130, 133].

Сумесная заява кампартый Савецкага Саюза, Італіі, Балгарыі, Фінляндыі і Польскай аб'яднанай рабочай партыі ў ходзе XX з'езда КПСС аб неабгрунтаванасці прад'яўленых у 1938 г. КПП абвінавачванняў і іх зняцці ажыццявіла палітычную рэабілітацыю

кампартыі Польшчы і яе складовых частак – кампартый Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны, ствараючы ўмовы для аб’ектывізацыі, пашырэння і паглыблення іх гісторыі. Ва ўзнікшай грамадска-палітычнай сітуацыі, ва ўмовах барацьбы з культам асобы факт роспуску КПП разглядаўся як адно з відавочных злачынстваў І. Сталіна, а прызнанне неабгрунтаванасці роспуску партыі патрабавала яе навукова-гістарычнай рэабілітацыі. Гэта ў поўнай меры датычылася і КПЗБ, даследаваннем гісторыі якой у канцы 1950-х гг. пачалі актыўна займацца ў БССР з прыцягненнем шырокага кола навуковых кадраў і раней недаступных крыніцавых рэсурсаў [20, с. 28–35]. Аднак істотнага фактаграфічнага напаўнення тэмы роспуску КПП не адбылося. У савецкай гістарыяграфіі пасля XX з’езда КПСС у якасці тэарэтычнай асновы выкарыстоўвалася прадстаўленая ў вышэй згаданай заяве схема, лапідарнасьць фармулёвак якой абмяжоўвала даследчыкаў гісторыі КПЗБ. У прынятым рашэнні прыцягвае ўвагу фраза пра тое, што абвінавачванне КПП у “шырокім пранікненні варожай агентуры ў шэрагі яе кіруючага партыйнага актыву... было заснавана на матэрыялах, фальсіфікаваных выкрытымі пазней правакатарамі” [8]. Аднак нідзе не былі названыя канкрэтныя асобы, якія стварылі фальшывую дакументальную базу, што паслужыла падставай да знішчэння трох кампартый. Узнікала невырашальная ў тых умовах супярэчлівая сітуацыя. З аднаго боку, былі вядомыя імёны рэпрэсаваных у 1930-х гг. лідэраў камуністычнага руху ў Польшчы, з другога боку, усе яны ў ходзе рэабілітацыі пасля смерці І. Сталіна былі апраўданыя як незаконна рэпрэсаваныя.

Сучасная беларуская гістарыяграфія, нягледзячы на відавочныя поспехі па ўдасканаленні навуковай карціны гісторыі Заходняй Беларусі 1920–1930-х гг. і камуністычнага руху на яе тэрыторыі, не дэманструе прадметнай цікавасці да гісторыі партыі ў цэлым і тэме роспуску КПЗБ у прыватнасці, у асноўным салідарызуючыся з фармулёўкамі, распаўсюджанымі ў перыяд з другой паловы 1950-х – 1980-я гг. аб неабгрунтаванасці і несправядлівасці роспуску КПП і яе складовых частак [18, с. 968].

Сцвярджэнне незаконнасці роспуску КПП вылучае на першы план пытанне абгрунтаванасці прынятага ў 1938 г. Выканкамам Камінтэрна рашэння. Пры гэтым патрабуецца яго выразнае кваліфікаванае навуковае пацвярджэнне або абвяржэнне. У сувязі з гэтым неабходна мець на ўвазе даследаванне польскага гісторыка А. Пэплоньскага, у якім змяшчаюцца відавочныя пацверджання абгрунтаванасці роспуску КПП з-за пранікнення ў яе шэрагі польскай агентуры. На думку аўтара, эфектыўнасць барацьбы польскіх спец-

службаў са шпіёнскай, падрыўной антыдзяржаўнай дзейнасцю ў вялікай меры залежала ад ступені выяўлення цэнтральных звенняў КПП. Аналіз канфідэнцыйнай сеткі варшаўскай паліцыі сведчыць аб дастаткова істотным яе ахопе камуністычны арганізацый. Так, у ліпені 1936 г. у партыйных ячэйках КПП на тэрыторыі Варшавы дзейнічалі 35 штатных супрацоўнікаў палітычнай паліцыі, якія выконвалі розныя партыйныя функцыі. Сярод іх пераважалі сакратары, члены выканкамаў, інструктары, тэхнікі і сувязныя раённага і акруговага ўзроўню. Некаторыя агенты аселі ў цэнтральных органах КПП і Міжнароднай арганізацый дапамогі барацьбітам рэвалюцыі (МОПР). Сярод іншых, кантакты з паліцыяй меў кіраўнік друкарні важнай структурнай адзінкі КПП – Цэнтральнай тэхнікі, якая забяспечвала матэрыяльна-тэхнічныя аспекты дзейнасці партыі. Палітычная паліцыя стварыла сетку з 14 інфарматараў, які не з’яўляліся сябрамі партыі, некаторыя з іх выконвалі адпаведныя заданні ў ЦК КПП, падтрымліваючы кантакты з партыйнымі актывістам і атрымліваючы дадзеныя аб персанальных справах, сітуацыі ў ваенным аддзеле ЦК, цэнтральнай рэдакцыі і структурах Цэнтральнай тэхнікі КПП. З паведамленняў органаў дзяржаўнай паліцыі атрымлівалася, што ў сярэдзіне 1936 г. у краіне дзейнічала больш за 800 канфідэнтаў, якія з’яўляліся членамі польскай кампартыі, камсамола і іншых камуністычных арганізацый. З іх 150 мелі партыйныя псеўданімы. Больш за 1500 канфідэнтаў кантактавалі з членамі партыі. У цэлым, канфідэнцыйная паліцэйская сетка, якая ахоплівала камуністычныя арганізацыі, налічвала больш за 2500 канфідэнтаў і інфарматараў. Найбольшая колькасць тайных супрацоўнікаў мелі паліцэйскія ўчасткі ўсходніх ваяводстваў, у тым ліку Палескае – 665 чалавек, Віленскае – 124. Па сцвярджэнні А. Пэплоньскага, існаваўшая інфармацыйная сетка забяспечвала магчымасць адсочвання ўсіх формаў партыйнай працы і планавання рэпрэсіўных акцый, красамоўна сведчыла аб эфектыўнай дзейнасці паліцыі [21, s. 84, 85].

Фактаграфіі і інтэрпрэтацыя А. Пэплоньскага знаходзяць пацверджанне ў аналізе выяўленых архіўных дакументаў, якія тычацца арганізацыйнага стану КПЗБ у 1930-х гг., дакладнасць інфармацыі якіх пацвярджаецца статусам аўтараў – партыйных функцыянераў КПЗБ, якія былі зацікаўлены ў належнай пастаноўцы партыйнай працы ў Заходняй Беларусі. І хоць ва ўмовах пастаянных ўнутрыпартыйных спрэчак можна дапускаць жаданне крытыкі з боку нядобразычліўцаў-канкурэнтаў, усё ж на падставе асэнсавання грамадска-палітычных тэндэнцый краю, ніжэйпрыведзеную інфармацыю трэба браць пад увагу. Яна выяўляе ўмовы і прычыны трансфармацыі

палітычных поглядаў і жыццёвых прыярытэтаў не толькі радавых членаў КПЗБ, але і яе кіруючых кадраў. Напрыклад, у адным з лістоў з заходнебеларускага камуністычнага падполля ў Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ у Мінску ў 1936 г. паведамлялася аб тым, што "Б. – член Навагрудскага АК КСМ (Акруговы камітэт Камуністычнага саюза моладзі Польшчы. – А. С.), правакатар, Ф. К. быў важным партыйным работнікам, але быў арыштаваны, моцна білі ў паліцыі, падпісаў пратакол у дэфензіве аб супрацоўніцтве, але пасля выпуску з'явіўся ў партыю і ўсё расказаў" [12, арк. 12]. Ліст 1934 г. са Навагрудскага акружкама КПЗБ паведамляла пра недабразычлівыя сацыяльна-эканамічнай сітуацыі ў краі, якая ў пошуках сродкаў існавання прымушала дэманстраваць сваю лаяльнасць уладам, нядзіўна, што "моладзь пераважна была ўцягнутая ў фашысцкія арганізацыі, моладзь ішла толькі дзеля працы, што не было дзе зарабіць, а там давалі працу". Як вынік, "было два сыпачы (здраднікі. – А. С.), якія ў гэтых арыштах ўсыпалі ўсе, што ў нас рыхтавалася ..., член ОК сыпаў і член РК (райкам. – А. С.)" [12, арк. 14].

Пры гэтым неабходна адзначыць, што, нягледзячы на бадзёрую танальнасць перыядычных публікацый БССР аб поспехі камуністычнай партыі "на крэсах", арганізацыйныя складанасці суправаджалі КПЗБ і на працягу 1920-х гг. Так, у справаздачы канца 1920-х гг. паведамляецца пра тое, што Жабінкаўскі райкам партыі "дзякуючы сабатажу адказнага сакратара раёна амаль зусім распаўся. Паўплываў распаду і ліст аднаго таварыша, былога функцыянера акруговага камітэта, які напісаў з турмы да іх, каб не працавалі, а былі асцярожней таму, што гарадской пралетарыят нічога не робіць, а таму і ім не трэба рабіць. На канферэнцыю адказны сакратар не захацеў прыйсці і яго выключылі з партыі... Арганізацыі ўжо два месяцы нічога не рабілі, нягледзячы на тое, што на канферэнцыях прадстаўнік заяўляў, што ў іх праца ідзе добра" [10, арк. 14]. Цяжкая сітуацыя на месцах паўстала з прычыны актывізацыі паліцыі і дэфензівы, а таксама паспяховых дзеянняў па барацьбе з падрыўнымі элементамі і з прычыны працяглай ўнутрыпартыйнай фракцыйнай барацьбы ў КПЗБ паміж прыхільнікамі "варшаўскага" ЦК КПП і "беларусацэнтрычных" членамі партыі [19]. Пагаршэнне арганізацыйнага стану, унутрыпартыйнай дысцыпліны і здольнасці партыі да выканання пастаўленых Мінскам і Масквой задач спрыялі і рэпрэсіі ў СССР у адносінах да дзеячаў рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі ў пачатку і сярэдзіне 1930-х гг.

Нядзіўна, што паведамленні з заходнебеларускіх камуністычных арганізацый стракацелі інфармацыяй аб непрымальнай для савецка-

камінтэрнаўскага кіраўніцтва сітуацыі на месцах. У прыватнасці, у ліпені 1934 г. у Прадстаўніцтва КПЗБ у Мінску паведамлялася, што дзейнасць КПЗБ “... у раёнах Столін, Лісоцк, Дамбровіца, Сарны занадта слабая. Правалы 1932 г., разбурыўшы дзякуючы правакацыі шэраг раённых арганізацый, даюць сябе адчуваць на кожным кроку. Ад лета 1932 г. гэтыя арганізацыі жывуць без сувязі з акруговым камітэтам. Такое становішча ва ўмовах страшнай правакацыі і паліцэйскага тэрору паклала на мясцовыя арганізацыі свой негатыўны адбітак. Многія нашы актывісты адсталі ад працы, матывуючы, што яны больш не могуць, “стаміліся”. Шэраг легальных актывістаў падпісалі дэкларацыі на канфідэжнтаў або сталі адкрытымі правакатарамі. У адным толькі Высоцку: 1) былы член РК і сакратар Р. Цімафей (псеўда [нім] парт [ыны] Шэлест, не трэба змяшаць яго са столінскім Шэлестам па прозвішчы, таксама былым сель.-раб. актывістам, які па чутках падпісаў дэкаларацыю на канфідэнта) – які меў за сабою некалькігадовы партстаж і 4 гады турмы, легальны работнік, актывіст у сельробе (рэвалюцыйна-дэмакратычная арганізацыя, якая дзейнічала ў Заходняй Украіне і прылеглых беларускіх тэрыторыях. – А. С.) з 1929 годзе, перайшоў на бок паліцыі і разграміў шэраг арганізацый. У цяперашні час з’яўляецца актыўным правакатарам, правай рукой столінскага “следчага”, і тэрарызуе навакольнае насельніцтва. 2) Б. актыўны працаўнік КСМ – зараз адкрыты правакатар. 3) Н. Лявонцій, былы член падраённага Высоцкага камітэта – адкрыты правакатар. 4) М. Васіль, былы член камсамольскай ячэйкі – канфідэнт. Гэты правакацыйны рак на арганізме мясцовай арганізацыі настолькі развіўся, што ёсць ячэйкі, якія пагалоўна перайшлі на службу паліцыі” [13, арк. 39, 40].

Недапушчальная сітуацыя склалася ў Беластоку, дзе ў пачатку 1930-х гг. актывізаваўся забастовачны рух тэкстыльшчыкаў. Абурэнне кіраўніцтва КПЗБ выклікаў той факт, што на чале забастоўкі стаў былы партфункцыянер, “вядомы правакатар, цяпер сацыял-фашыст Багдан, кіраўнік Беластоцкага саюза тэкстыльшчыкаў, былы калісьці сакратаром Беластоцкага АК, членам ЦК, які карыстаўся тады велізарным аўтарытэтам сярод беластоцкіх рабочых і за апошнім часам свой аўтарытэт аднаўляе. Трэба сказаць, што асабліва дзякуючы гэтай забастоўцы аўтарытэт сацыял-фашызму, які за апошні час быў моцна падмочаны, ізноў падняўся” [11, арк. 4]. З тэксту вынікае, што аўтарытэт Богдана ў рабочым асяродку ўпаў з прычыны яго цеснага супрацоўніцтва з камуністамі. Такога роду сітуацыю неабходна разглядаць скрозь прызму працы VI Кангрэса Камінтэрна, які развіў так званую «тэорыю сацыял і нацыянал-фашызму», заклікаючы змагацца як з

адкрыта рэакцыйнымі (фашызм), так і дэмакратычна-рэфармісцкімі (сацыял-дэмакратыя) сіламі.

Адносна методыкі дзейнасці дзяржаўных органаў, паліцыі і дэфензівы характэрнымі з'яўляецца прыклады, калі рэвалюцыйна настроеным дзеячам, членам КПЗБ, правадырам рэвалюцыйнага руху польскія ўлады садзейнічалі ў паляпшэнні іх гаспадарча-эканамічнага становішча, у тым ліку вылучаючы пазыкі і больш урадлівыя ўчасткі зямлі [11, арк. 15].

Відавочна, што рашэнне аб роспуску КПП і КПЗБ І. Сталіным, які ў 1924 г. садзейнічаў арганізацыйнаму ўмацаванню КПЗБ, санкцыянуючы стварэнне Бюро дапамогі КПЗБ пры ЦК Кампартыі бальшавікоў Беларусі [14, арк. 6], прымалася, зыходзячы з наяўнасці правакатараў у КПЗБ, а таксама з адсутнасці рэальнага выніку дзейнасці партыі. Напрыклад, па звестках аднаго з членаў ЦК КПЗБ т. Юркі (А. Альшэўскі) за 1936 г., "у большасці арганізацый хлопцы пакуль што працуюць па-ранейшаму. Жыве ячэйка, збіраецца ад пары да часу, калі прыходзіць член АК і патрабуе склікаць пасяджэнне, паслухаюць яны тое, што ён раскажа і разыйдуцца. Райкамы у нас звычайна збіраюцца тады, калі гэтага патрабуе член АК або сакратар АК. А калі да іх ніхто не прыедзе, то камітэты ў большасці выпадкаў і не збіраюцца. Таму там, дзе падабраліся людзі актыўныя, развітыя, там, вядома, і раённая арганізацыя працуе нядрэнна. Але такіх камітэтаў у нас мала. Калі мы пасля некаторага перапынку звязаліся са Слонімшчынай, то мы ўбачылі, што амаль усюды райкама партыі і камсамола не збіраліся ні разу. Прыйшлося ствараць новыя камітэты, таму што людзі не памяталі, хто быў у старых" [15, арк. 36, 37].

Прадэманстраваныя млявасць, пасіўнасць, адсутнасць дысцыпліны ўзмацнялі скептычнае стаўленне савецкіх куратараў да польскіх камуністаў, у тым ліку і заходнебеларускіх, падкрэсліваючы іх непатрэбнасць і нават шкоднасць ў сітуацыі ўпэўненасці ў вырашэнні польскага пытання ўзброеным шляхам, які станавіўся ўсё больш выразным ва ўмовах узмацнення рэваншызму гітлераўскай Германіі. Карціна разгрому камуністычнага руху з прычыны "шырокага пранікнення" ў яго шэрагі польскай агентуры была ўражлівай. Ілюстрацыяй гэтага з'яўляюцца звесткі польскіх спецслужбаў, дзякуючы якім, у прыватнасці, была атрымана падрабязная інфармацыя для аддзела бяспекі Віленскага ваяводскага ўпраўлення ад 27 студзеня 1933 г. аб арганізацыйным і персанальным складзе Віленскага акруговага камітэта КПЗБ з указаннем імёнаў і партыйных псеўданімаў кіраўнікоў акруговага і раённых камітэтаў, шэраговых членаў партыі і

нават малаактыўных – “нячынных” (па-польску, nieczynnych), якія доўгі час не выяўлялі сваёй дзейнасці [5, арк. 32–39].

Істотным поспехам польскіх спецслужбаў у сярэдзіне 1930-х гг. было фактычнае разлажэнне і паралюш камуністычнага падполля з-за масавага пранікнення “правакацыйных элементаў” у камуністычныя арганізацыі ажно да сельскіх ячэек. Інфармацыя шматлікіх агентаў і канфідэнтаў, зашыфраваных псеўданімамі, сярод якіх былі “Шаляпін”, “Фрумкін”, “Мятла”, “Ваня”, “ШчурА”, “Явароўскі”, “Косця Каштан” і іншыя, была разнапланавай і датычылася як самых важных арганізацыйна-кадравых, так і дробных матэрыяльна-тэхнічных аспектаў камуністычнага падполля Заходняй Беларусі [2; 3; 4; 5; 6].

У сувязі з гэтым адзначым, што пытанне спынення дзейнасці КПЗБ варта разглядаць у сувязі з палітычнымі рэпрэсіямі ў БССР у пачатку 1930-х гг., у першую чаргу ў выніку арыштаў летам – восенню 1933 г. рэвалюцыянераў Заходняй Беларусі, у тым лікутых, якія апынуліся ў СССР у выніку абмену палітвязнямі. Яшчэ ў 1935 г. недавер да КПЗБ з боку НКУС быў рэалізаваны ў выглядзе звужэння магчымасцяў яе канспіратыўных сувязей з тэрыторыяй БССР. 3 снежня 1935 г. кіраўнікі савецкіх памежных падраздзяленняў атрымалі ад камандавання сакрэтную зашыфраваную тэлеграму, у адпаведнасці з якой было неабходна тэрмінова ліквідаваць “усе асаблівыя пераправы КПЗБ», ануляваць “усе ранейшыя правілы, прынятыя паролі для ўезду ў СССР з Польшчы па лініі МОПР або іншых арганізацый (Камінтэрн)” [17].

Такім чынам, арганізацыйны стан КПП і КПЗБ у 1930-х гг. на падставе як ўнутрыпартыйнай дакументацыі, так і звестак польскіх спецслужбаў характарызуецца істотным аслабленнем яе шэрагаў не толькі з-за падрыўной, правакацыйнай дзейнасці польскіх уладаў, але і ў выніку эвалюцыі ідэйных перакананняў яе членаў, якія адыходзілі ад партыйнай працы, ішлі на супрацоўніцтва з польскімі ўладамі, расчароўваліся ў камуністычных ідэалах. Такога роду трансфармацыі часцяком суправаджаліся пераходам на канфідэнцыйныя адносіны з польскай паліцыяй і дэфензівай, якія актыўна ўкаранялася ў шэрагі кампартыі сваю агентуру. Асуджаючы рэпрэсіўную сутнасць і незаконнасць роспуску КПП і яе састаўных частак, адзначым, што разнапланавая інфармацыя як пра павелічэнне ўнутры партыі выпадкаў правакацыі, так і пра засланых польскімі спецслужбамі агентаў, якая па розных каналах даходзіла да вышэйшага савецкага партыйна-дзяржаўнага кіраўніцтва, патрабавала ўліку наяўнасці варожых элементаў у кампартыях Польшчы і Заходняй Беларусі ва ўмовах абвастрэння міжнародных адносін у Еўропе і паслужыла падставай для

абвінавачвання КПП і КПЗБ у "засмечанасці шпіёнамі і правакатарамі".

1. Горбунов, Т. Воссоединение белорусского народа в едином советском социалистическом государстве / Т. Горбунов. – М. : Гос. изд-во полит. лит., 1948. – 232 с.

2. Государственный архив Брестской области (далее ГАБр). – Ф. 2028. – Оп. 1. –Д. 38.

3. ГАБр. – Ф. 2028. – Оп. 1. – Д. 246.

4. ГАБр. – Ф. 2028. – Оп. 1. – Д. 265.

5. Государственный архив Гродненской области (далее ГАГр). – Ф. 200. – Оп. 2. – Д. 12.

6. ГАГр. – Ф. 200. – Оп. 2. – Д. 13.

7. За правильное освещение истории Компартии Западной Белоруссии // Коммунист. – 1964. – № 8. – С. 68–79.

8. Заявление // Правда. – 1956. – 21 февр.

9. Лочмель, И. Ф. Очерк истории борьбы белорусского народа против польских панов / И. Ф. Лочмель. – М. : Воениздат, 1940. – 163 с.

10. НАРБ. – Ф. 242п. – Оп. 1. – Д. 26.

11. НАРБ. – Ф. 242п. – Оп. 1. – Д. 47.

12. НАРБ. – Ф. 242п. – Оп. 1. – Д. 57.

13. НАРБ. – Ф. 242п. – Оп. 1. – Д. 333.

14. НАРБ. – Ф. 242п. – Оп. 2. – Д. 32.

15. НАРБ. – Ф. 242п. – Оп. 2. – Д. 562.

16. Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) и Коминтерн, 1919–1943 : документы. – М. : Росспэн, 2004. – 958 с.

17. Протько, Т. С. Становление советской тоталитарной системы в Беларуси (1917–1941 гг.) / Т. С. Протько. – Минск : Тесей, 2002. – 688 с.

18. Савич, А. А. Историография и новые источники о роспуске Компартии Западной Беларуси / А. А. Савич // Вестник Санкт-Петербургского университета. История. – 2020. –Т. 65. – Вып. 3. – С. 962–974.

19. Савіч, А. А. Фракцыйная барацьба ў КПЗБ: гістарыяграфія і перспектывы навуковага асэнсавання // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 1. Гісторыя і археалогія. Філасофія. Паліталогія. – 2017. – № 2. – Т. 9. – С. 54–63.

20. Савіч, А. А. Айчынная гістарыяграфія гісторыі Заходняй Беларусі 1921–1939 гадоў : манаграфія / А. А. Савіч ; навук. Рэд. А. А. Каваленя ; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэсц. Дзярж. Ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : БрДУ імя А. С. Пушкіна, 2019. – 300 с.

21. Pepłoński, A. Kontrwywiad II Rzeczypospolitej / A. Pepłoński. – Warszawa : Dom wydawniczy Bellona, 2002. – 376 s.

THE STATE OF COMMUNIST ORGANIZATIONS IN WESTERN BELARUS IN THE 1930S AND THE DISSOLUTION OF THE CPWB

Aleksandr Savich

Brest State University A. S. Pushkin, Brest, Belarus, uleks@tut.by

The article is aimed at analyzing Belarusian historiography and understanding the reasons for the dissolution of the Communist Party of Western Belarus as part of the Communist Party of Poland in 1938. Based on historiographical sources and archival documents, the author presents the BSSR's approaches gg. the official Soviet version of the validity of the dissolution of the Communist Parties of Poland and Western Belarus as agents of Pilsudski.The political rehabilitation of the Communist Party of Poland in 1956 helped to intensify the study of the history of the CPSU, but no significant development of the dissolution took place either in the 1960s and 1980s or in the period of the Republic of Belarus. The organizational state of communist organizations in the region in the 1930s was not investigated, and no attempts were made to systematically identify the contacts of KPZB members with the Polish police and defense. The revealed archival documents testify to the unsatisfactory condition of communist organizations, low party discipline, secret contacts of ordinary party members and executives with the defensive and Polish police. A significant success of the Polish secret services in the mid-1930s. there was a de facto disintegration of the communist underground in Western Belarus due to the mass penetration of Polish secret service agents into communist organizations up to rural cells.

Keywords: communist movement in Western Belarus, dissolution of the Polish Communist Party, historiography, sources.